

Arkitekturprogram BYGGNADSVÅRD

**LAHOLMS
KOMMUN**

Byggnadsvårdsprogram

Detta byggnadsvårdsprogram vänder sig till dig som äger eller ska renovera kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Syftet är att belysa de faktorer som är avgörande för att den befintliga bebyggelsekaraktären ska bevaras.

Programmet är en del av en mer omfattande bevarandeplan som upprättats för kustområdet. Råden är generella vid all renovering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och kan därför tillämpas i hela kommunen.

Byggnader - ett kulturarv

I byggnader avspeglas byggnadstraditioner och historia. Byggnaderna berättar om tidigare generationers levnadssätt, arbetsmetoder och materialtillgång. En äldre byggnad är oftast en ren hantverksprodukt och endast byggnadstekniskt goda lösningar har överlevt under årens lopp.

Idag har vi en helt ny industriell byggnadsteknik där materialkunskap och individuell hantverksskicklighet har små möjligheter att utvecklas. På ett par decennier har kunskapen om den äldre byggnadstekniken blivit alltmer sällsynt och därmed också kunskapen om hur en traditionell byggnad bör skötas och underhållas.

Samverkande faktorer

En viktig regel vid renovering av äldre hus är att utgå från och ta hänsyn till det enskilda huset och dess egenvärde. En byggnads utseende är ett resultat av samverkande faktorer. Material och teknik skapade bestämda ramar för byggarens handlingsfrihet, men gav också bebyggelsen en enhetlig karaktär genom återkommande proportioner, lika taklutning, fönsterstorlek och fönsterspröjs. Mot denna innehållsrika tradition ställs vår tids byggnadskultur som domineras av enhetliga material och byggnadstyper spridda över hela landet.

Eftersom det inte finns några underhållsfria material är alla hus i behov av fortlöpande underhåll. Vid renovering av äldre hus bör traditionella material och tekniker användas. De är oskadliga för huset och lätthanterliga även vid kommande reparationstillfällen. Nya material och tekniker kan på kort tid fördärva såväl husets stomme och dess utseende.

Varsam modernisering

Med de tekniska och ekonomiska resurser som idag tillhandahålls har resultatet ofta blivit en direkt inbjudan att modernisera alltför effektivt utan hänsyn till äldre inslag och material. Många byggnader har på detta sätt, helt eller delvis, förlorat den ursprungliga karaktären. Omfattande ombyggnader har dessutom prioriterats i lånegivningen framför underhåll. Med varsamma metoder är det idag fullt möjligt att tillföra en byggnad de flesta moderna bekvämligheter utan att fördärva dess unika egenskaper. Ofta är det desutom både mer ekonomiskt lönsamt och estetiskt tilltalande att hålla sig till traditionella material och metoder. Dessa är väl beprövade och har lång livslängd till skillnad mot den moderna, sk underhållsfria materialen som inte går att underhålla.

FASAD

Träpanelen är utmärkande för svenskt byggnadsskick under de senast två århundraden.

Bevara fasaden

På kulturhistoriskt värdefulla byggnader bör fasaden bevaras i oförändrat skick. I första hand gäller det fasadens material och färgsättning.

Panelen är en väsentlig del av husets arkitektur och bör därför behållas.

Vanligt förekommande *fasadklädsel* bland den äldre sommarstugebebyggelsen är både fasspont och stående lockläkt. I de senare generationen sommarstugor, sportstugor är stockpanelen vanlig som fasadklädsel.

Skadade delar av panelen kan bytas mot nya med samma utseende. Dock bör inte hela panelen bytas ut, utan de bräder och lister som kan användas igen bör behållas.

Främmande fasadmaterial såsom plast, plåt och fasadtegel bör definitivt undvikas.

Fasaden är en viktig del av husets arkitektur och bör därför bevaras.

TAKET

Taket ger en alldeles särskild karaktär åt huset. Takvinklar, takfot, takutsprång och takmaterial berättar om byggnadens ursprung, funktion och hemvist. Det är därför önskvärt att den bevaras i största möjliga utsträckning.

Takets utformning ger huset dess speciella karaktär som återspeglar vilken tid huset byggdes.

Bevara tegeltak

Helst bör det ursprungliga takmaterialet, vanligtvis taktegel, bevaras.

Vid omläggning av plåttak bör den äldre detaljutformningen följas beträffande plåtstorlek, färg och falsning. Dessa detaljer har stor betydelse för husets karaktär.

Vid ommurning av skorstenar bör den yttre formen behållas. En viktig detalj som bör återskapas är det utkragade krönet med plåtavtäckning.

Svaga punkter i takkonstruktionen är vid skorsten, kupor, avtäckningar och vid stuprör. Dessa områden bör nogga undersökas eftersom läckage kan orsaka svåra rötskador. Rötskador kan även uppkomma om utrymmet närmast under yttertaket inte är ordentligt ventlerat.

DÖRRAR, FÖNSTER OCH DETALJER

Dörrar och portaler är delar av husets arkitektur som har stor betydelse för bestämning av byggnadens ålder och social tillhörighet. De flesta ytterdörrar ägnades förr stor omsorg vid utformningen och tillverkades av virke med mycket hög kvalitet.

Fönstrens storlek, spröjsning och placering har avgörande betydelse för en byggnads utseende. En ändring av dessa faktorer kan få katastrofala utseendemässiga följder. Spröjsindelningen har tidigare en teknisk funktion och förklaras av att man inte kunde tillverka stora glas.

Varje tidsperiod har haft sin karakteristiska fönsterstorlek och spröjsning vilket bör respekteras vid eventuell ombyggnad. Äldre fönster, tillverkade av utvalt kärnvirke, är oftast kvalitetsarbeten som det lönar sig att reparera och underhålla. Gamla fönsterbeslag bör bevaras då de både pryder och stärker bågen.

Interiört bör dörr- och fönsterfoder, taklister och golvsocklar mm behållas på motsvarande sätt som de utvändiga. Äldre brädtak och brädgolv bör bevaras även om de av praktiska skäl döljs av modernare tak- och golvmaterial.

Fönster och dörrar tillverkades förr av utvalt kärnvirke. Kvaliten på dessa är ofta bättre än dagens nyproducerade dörrar och fönster.

Snickerier i form av dörr- och fönsteromfattningar, verandor, tak- och sockellister och andra snickerier är viktiga att bevara som centrala delar för byggnadens uttryck. Skadade delar bör bytas mot nya med samma utseende och profilering. Alla delar som är i användbart skick skall behållas.

FÄRGSÄTTNING

Färgsättning är viktig för helhetsintrycket och bör därför knyta an till den lokala färgtraditionen. Vid ommålning bör samma färgtyp som tidigare användas, speciellt om underlaget består av slamfärg, oljefärg eller tjärfärg. Den traditionella slamfärgen faluröd är billig och mycket lättarbetad. Slamfärgen kräver sugande underlag och en enda strykning med plast- eller oljefärg omöjliggör därför en återgång till falufärg.

Varje tids- och stilperiod har haft sin egna karakteristiska färgskala. Respektera och återskapa den.

Anpassa byggnaden till de omgivande husen och dess färgsättning tex. de övriga husen längs gatan eller i kvarteret.

Den ursprungliga fasadfärgen speglar den tid då huset byggdes.

Ransonera antalet kulörer. Tänk på helheten i exteriören. Färgen på fasaden, snickerier och taket måste stämma överrens sinsemellan.

Använd endast sk *kalkäkt*a färgpigment vid kalkavfärgning. Dessa pigment kommer från naturen och ger var för sig och i inbördes kombination vanligen ett harmonisk resultat.

I dagens samhälle använder vi tomten på ett annat sätt än vad som gjordes förr, då dess främsta uppgift var att bidra till försörjningen genom odling av nyttoväxter. Tomten ska idag rymma många funktioner så som bollspel och lek, odling och kompost samt kanske ett uterum. Samtidigt är tomten en del av den totala naturmiljön. På så vis bär varje tomtägare ett ansvar för hur helheten kommer att upplevas.

Behåll naturmarken den kräver minst skötsel. Ev kan en del av tomten vara anlagd medan en del av tomten bevaras som naturtomt.

Uteplatser kan anläggas på trädäck så skadas inte marken av omfattande markarbeten.

Undvik stora hårdgjorda ytor, lägg hellre plattor i gräs än hela asfaltytor. Smyg in parkeringsplatser och körbanor.

Vid nyplantering använd växter som naturligt finns på platsen.

Tomterna och trädgårdarna har en annan funktion idag än vad de ursprungligen hade.

LITTERATUR OM BYGGNADSVÅRD

Björk, C, m fl: *Så byggdes husen 1880-1980*, Stockholm 1983

Centrum för byggnadsvård, Gysinge: *Reservdelar till gamla hus*

Drange T m fl: *Gamle Trebus*, Oslo 1983

Fridell Anter, K och Wannfors H: *Så målade man*, Stockholm 1992

Gustavsson, G: *Skansens handbok i vården av gamla byggnader*, 1981

Hidemark, O, m fl: *Så renoveras torp och gårdar*, Västerås 1982

Lepason, Urve: *Byggnaders särdrag. En stilhistorisk handbok 1880-1960*. Karlskrona 1995

Linn, B: *Husen vi äger, en tillgång att vårda*, 1978

Byggnadsvårdsogrammet är utgivet av Samhällsbyggnadskontoret, Laholms kommun. Texten har bearbetats utifrån *Bevarandeplan Kulturbeskrivning Mellbystrand, Skummeslövsstrand och Skottorp*, ett samarbete mellan Laholms kommun och Hallands museer. Kommunfullmäktige har 1999-06-23 antagit bevarandeplanen.

Riksantikvarieämbetet: *Byggnadsmåleri med traditionella färgtyper*, Stockholm 1989

Svensk Byggtjänst: *Färg på trähus*, Stockholm

Rudberg, E: *Funktionalism- värde att vårda*. 1992

Spara och bevara: *Råd och riktlinjer för energisparande i kulturbeskrivning värdefull bebyggelse*. RAÄ 1981

Thurell, S: *Vård av trähus, en handbok i vård och upprustning av gammal träbebyggelse*, Falköping 1993

Material och hantverkare. Landsantikvarien vid Hallands läns museer. Sammanställning av adresser över hantverkare och materialleverantörer kan rekvideras för en mindre kostnad från miljö- och byggnadsnämnden och läns museet.

**LAHOLMS
KOMMUN**